

УКРАЇНА і СВІТ у XIII—XV століттях

Нещодавно в Українському домі відбулася презентація книги **Олега Шматка** “Україна і світ у XIII—XV століттях” (Київ: Академпрес, 2015. — 920 с.). Я неочікувано отримав від **Олега Анатолійовича Шматка** цю книгу в подарунок.

У книзі — енциклопедичному словнику — подано події періоду XIII—XV століть. Цей період в історії України припадає на часи, коли після занепаду Київської держави постає Галицько-Волинське королівство, а по ньому — Київське князівство **Олельковичів**, як складова Великого князівства Русько-Литовського. Через різні, зокрема ідеологічні, причини цей період і понині мало відомий для пересічного українського читача, який по-аматорськи цікавиться вітчизняною історією. Пропоновану книжку присвячено саме оповідам у персоналіях про політичних, культурних, наукових діячів України та світу XIII—XV століть. З понад 1100 історичних персон, презентованих у книзі 400 належать безпосередньо історії України.

Знаю пана **О. Шматка** як колегу-науковця та патріота України досить давно. Але й не здогадувався, що цей скромний і талановитий вчений-металофізик від юнацьких літ цікавиться та вивчає історію України та світу.

Вітаю Вас, шановний Олеже Анатолійовичу, з виходом у світ Вашої унікальної праці та бажаю Вам доброго здоров'я та подальшої творчої наснаги в ім'я розвитку України.

З дозволу автора та видавця подаємо тут “Передмову” до книги **Олега Шматка**.

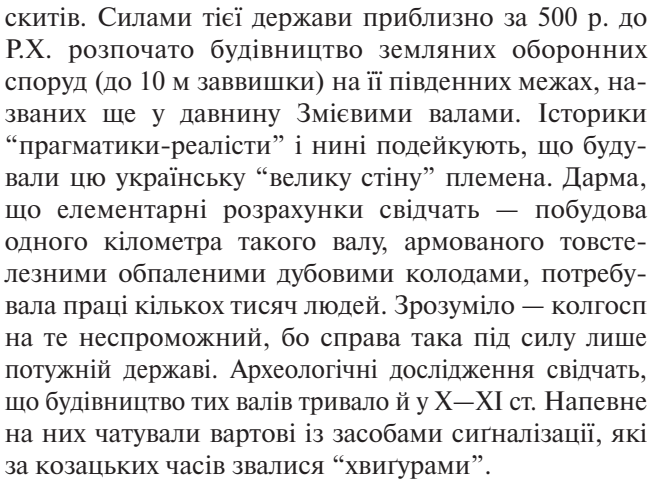
Головний редактор **Я.С. Яцків**

Олег Шматко
доктор фіз.-мат. наук,
професор,
завідувач відділу
дифузійних процесів
Інституту металофізики
ім. Г.В. Курдюмова НАН України,
м. Київ

Свого часу сучасник і приятель **Гая Юлія Цезаря** римський історик **Гай Саллюстій Крисп** сказав, що народ можна вважати підкореним не тоді, коли придушено будь-який його спротив, а лише написавши йому його історію. Сотні років загарбники-“цивілізатори” та й власні “добродії” писали свої варіанти української історії, утиснувши її у декілька останніх століть, вилучивши “недоречні” події та небажаних діячів. Вихована на тих фоліантах потворна філософія рабства трансформувалася нині в уперте постулювання тези про віковичну відсутність української державності. На тій підставі хто зверхньо, хто замиловано, а хто з почуттям ущербності називають нинішню суверенну самостійну Українську Державу молодістю. Хибність цієї, пропагованої в наші дні, ідеї про юність та безспадковість сучасної Української Держави очевидна.

Одначе вельми вкоринився в українському науковому суспільстві імунітет до нових, головним чином, фахово-правдивих поглядів на стародавню історію України. Відкриття на цій ниві або незаперечно відкидаються як “антинаукові”, або ж свідомо замовчуються. Тому й лишаються за скрижалями “істинної науки” сенсаційні здобутки академіка **А. Кифішина** у дослідженнях пам'ятки протошумерської культури і писемності 15-тисячної давнини на Мелітопольщині. Тією пам'яткою є давно відома Кам'яна Могила, первісне ім'я якої — Шунун (Рука володарки) розшифрував науковець.

Донині історики-ортодокси розпочинають українську історію з часів “старого” *Володимира*, побіжно пригадавши *Оскольда*, *Олега*, *Ігоря*, *Ольгу* та отого дивака, шукача мілітарних пригод, *Святослава*. І справді, чого б то він, покинувши Київ, сів на дунайському Переяславці, оголосивши: “*Тут-бо середина моєї землі!*” Мудра ж його матінка княгиня *Ольга* на те анітлень. Чому б це? Варто було б тому дивуватися, якщо вірити (а вірять же!) отим ортодоксам, які “*привезли Ігорю дружину зі Пскова*”. То байдуже, що у літопису батьківщиною *Ольги* названо Плісненськ (сучасне м. Пліска). Контраргумент ортодоксів простіший за ріпу: “*Літописець помилявся...*”.

А чого б це дівиця з поганського Пскова і, як нам подекують, привезена до вшент поганського Києва, виявилася ревною християнкою? Коли ж погодитися з літописним Пліснеськом і, відповідно, з тим, що *Ольга* мала родичем царя *Симеона I*, батько якого цар *Борис I* бл. 865 р. хрестив Болгарію, — все стає прозоро зрозумілим і логічним. Християнка *Ольга* цілком погоджується з сином, який має на Півдні свою Болгарію, а на півночі свою Україну, сидючи у Переяславці на Дунаї.

Перше хрещення України від Апостола *Андрія* — історична істина, яку підпирають археологічні дослідження поховань II—III століть. Цієї пори небіжчиків злагоджено кладуть головою на Захід до Апостольської столиці — Риму. Та й до другого хрещення Руси *Володимир* не має жодного стосунку. Відбулося воно близько 862 р. Про те довідуємося зі вселенського послання константинопольського патріарха *Фотія*, у якому він повідомляє, що русинські варвари, найнебезпечніші вороги імперії, сприйняли Христову віру і стали найпотужнішими її союзниками.

Подібна ж ситуація з писемністю “темних” русинів. Нам подекують, що фінікійці, греки, врешті, один з братів солунських *Кирило (Костянтин)* дарували їм писемність. Це нащадкам отих пелазгів?! Бай-дуже, що про наявність руської писемності “дохристиянських” часів свідчать араби *Аль-Масуді*, *Ібн Фадлан* та *Ібн ель-Недим*, персидський історик *Мерверруді*. Про те саме оповідають *Костянтин Порфирогенет* та західноєвропейський хроніст *Титмар Мерзебурзький*. Про стародавній спосіб руського письма “чертами і різами” писав наприкінці IX ст. болгарський письменник (це за відсутності християнства?) *Чорноризець Храбр*. Та й “Житіє Кирила” оповідає, що, перебуваючи у таврійському Корсуні, він купив Євангелію і Псалтир, писані “руськими письмени”, і які вчився читати за допомогою місцевого русича. У тому ж “Житті” конкретно сказано: “*Се же буди відомо всіми язиками і всіми людьми... грамота руськаа явилась Богом дана в Корсуні руську, от нея же научисия Константин Філософ, оттуду сложив, написав книги руським гласом...*”.

Період початку “правильної” української історії позначено постановою держави, якій офіційно присвоєно безглузду назву Київська Русь. Адже ніколи не було Мадридської Іспанії, Паризької Франції, Берлінської Німеччини, а Русь, може бути й не лише Київською. Існувала ж одна-однісенька літописна Русь, що іменувалася ще як Київська земля. І дивно, що Київська держава за офіційною версією з’являється на Світ Божий вже такою потужною, що єдиною суперницею їй у доколишньому Світі виступає лише Візантія.

Вінцем держави “Києвичів” та нащадків св. Володимира стало Галицько-Волинське королівство, утворене синами *Романа Великого Данилом* та *Васильком*. Саме те королівство, а не пушкінська “*издыхающая Русь*”, зберігши власний державний суверенітет, захистило від золото-ординської навали європейське Рісорджіменто, Ренесанс, Відродження.

Після занепаду цієї “третьої” Української Держави 1340 р. вже у 60-х роках XIV ст. на теренах колишнього князівства Київського постала нова Руська Держава князів *Олельковичів*, як південна частина Русько-Литовської Держави, що проіснувала по 1471 р., коли уряд польського короля *Казимира IV Ягеллончика* запровадив у Києві воєводчину. Перший воєвода київський *Мартин Гаїтовт* став чинником скасування “четвертої” державності на теренах України.

Вона поновилася генієм *Богдана Хмельницького* майже по 180 роках польських експансії та гноблення українського народу. По тому ще понад 100 років за часів Гетьманщини Україна матиме позірну автономію у складі Російської імперії, допоки *Катерина II* не змусить останнього гетьмана *Кирила Розумовського* скласти гетьманські клейноди, підступно знищить лицарську республіку — Запорізьку Січ, закріпачить українське селянство.

Від тієї пори покоління українців у безнадії плекатимуть ідею відродження державності України — Руси. Воно сталося на початку XX ст. з утворенням УНР, Гетьманату *П. Скоропадського*, Директорії *С. Петлюри*. Пізніша УРСР, хоча й була підлеглою Москві, але юридично у повоєнному світі стала державою, однією з членів-фундаторок ООН. В інспірованих Москвою геноцидах-голодоморах, у полум’ї воєнних лихоліть, у кривавих жорнах політичних репресій та держава втратила понад 30 мільйонів українського люду. Однак ті жахливі трагічні події не викреслити з історії, як це чинилося донедавна не те що з поодинокими подіями — з цілими періодами людського буття.

Якщо *Богдан*, який у 30-х роках XX ст. трактувався московськими істориками як “*предатель и ярый враг восставшего украинского крестьянства*”, під час війни СРСР з Німеччиною став приятелем Москви, який привів Україну під високу “государеву руку”, а тому так-сяк залишився в офіційній історичній науці доби “розвинутого соціалізму”, то відтинок історії України XIII—XV століть з легкої руки тих же істориків перетворився на terra incognita. Бачся — унаслідок нищівної татарської завірюхи “підступна” Литва захопила спустошені землі України, на яких після 1240 р., коли військо *Батия* взяло Київ, протягом 250 років не відбувалося жодних, вартих уваги, подій аж до повстання *Мухи* 1495 р.

Насправді ж та занехаяна чверть тисячоліття історії України сповнена доленосними подіями, пов’язаними з двома періодами її державності (Галицько-Волинське королівство та Русько-Литовська держава). На історичний кін виступали тоді такі непересічні особи, як король *Данило* і його нащадки, великі князі литовські *Гедимін*, *Ольгерд*, *Витовт*, польські королі з династій *Пястів* та *Ягеллонів*, представники старовинних родів української шляхти на чолі з князями *Острозькими* та нової української аристократії. Це тоді *Гедимін* та *Ольгерд* звільнили Україну з-під ординської корми. Це тоді у Грінвальдській битві було остаточно знищено потугу тевтонів і майже на 500 років припинено їхній Drang nach Osten.

Цієї ж пори зростає загроза експансії *Османів*, форпостами оборони проти яких стають Валахія і Молдова, а зі смертю *Гаджі-Герая* Україна втрачає союзника в особі Кримського ханства. Саме тоді косметично відредагована “Руська Правда” *Ярослава Мудрого* стає основним законом Русько-Литовської держави “Литовським Статутом”, а українська мова — державною. Одержує юридичної підпори традиційне старовинне українське самоврядування великих міст,

яке ідеологічно зациклені фахівці пізніше іменуватимуть Магдебурзьким правом. Набуває розвитку освітня справа, десятки українських студентів вчаться у вищих наукових закладах Болонії, Кракова, Парижу, Праги. Розпочинається кириличне книгодрукування.

Численні здобутки загальнолюдської цивілізації Європа почерпнула на Сході з багатющих джерел давньої азійської культури. Це астрономія, математика, медицина, пов'язані з іменами *Ала ад-дин ал-Кушчі*, *Ібн-Сіні*, *Наср ад-дин ат Тусі*, *Улугбека*, це китайські папір, техніка друківництва, порох, шовк. Це кораблі адмірала *Чжен Хе*, які у першій третині XV ст. не раз ходили від Нанкіна до берегів Сомалі. Однак вони були не першими. На Південному Сході Африки на території нинішнього Мозамбіка знайдено вироби з китайської порцеляни V—VI століть. *Джавахарлал Неру* висловлював упевненість у тому, що давні китайські мореплавці долали простори Тихого океану і навідувалися до Південної Америки. Разом з тим й народи давніх Африки і Європи не пасли задніх. Нині маємо свідчення їхніх візитів до “Нового Світу” задовго до “першовідкривача” *Колумба*. Незбагненим для сучасних науковців лишається походження фантастично докладної карти нашого Світу, на якій без крижаного покриву зображено Антарктиду і Гренландію, а також “невідомі” на той час береги Америки, адже карта належала турецькому адміралові початку XVI ст. *Пірі Рейсу*.

Отож, загадками й таємницями встелено шлях до минущини не лише України, а й сучасного їй Світу, що є спільною оселею усього Людства. Тому-то у пропонованій книжці разом з історичними особами України XIII—XV століть оповідається про вибраних політичних та культурних діячів Світу взагалі. Видається цілком логічним поєднання національного та інтернаціонального у трактуванні історичних подій.

І не слід за наукою одного з класиків жаяхатися націоналізму, на якому свого часу ґрунтувалося формування сучасних націй і держав. Беззаперечно відкидаючи потворну ідеологію шовінізму, всупереч велеречивим просторікуванням того ж класика про націоналізм “великих” і “малих” націй та алогічному протиславленню націоналізму й інтернаціоналізму, погодимось з лаконічним висловом незабутнього *Магатми Ганді*: “Не можна бути інтернаціоналістом, не будучи націоналістом”. То непреложна істина, позаяк не шануючи свого, не досягнеш ні душею, ані розумом чужого. “Не можна любити народів других, коли ти не любиш Вкраїну”. Саме любов до неї, прадавньої й незнищенної батьківщини, свята пам'ять

про славних прашурів, національна самосвідомість гарантують активну співтворчість сучасних українців у розбудові вселюдської цивілізації.

Ще у XV столітті, надаючи високої ваги національній свідомості і патріотичним почуттям людини як головним складовим інтернаціональної злагоди Людства, *Микола Кузанус* казав: “Будь-яка людина має втішатися звичаями і поконом свого народу, власною мовою та усім іншим, що належить їй вітчизні. Вона має вбачати щось надто рідне у тій землі, що її породила на світ. На такому духовному ґрунті виростають єдність і мир, наскільки це можливо у нашій юдолі”.

Власне, ідея всесвітньої злагоди, що ґрунтується на розумінні спільності Долі мешканців оселі Людства планети Земля, мабуть, була не останньою у авторському задумі пропонованої книжки. Автор, звичайно ж, не претендує на вичерпність поданих у ній відомостей, лишень сподівається на можливість започаткування осучасненого видання, подібного “Енциклопедії українознавства” проф. *В. Кубійовича*, пригадавши слова *Ю.І. Крашевського* “...йде́ться про те, аби писаннями своїми, прикладом... зрушити, порушити, заохотити й прокласти шляхи іншим... (mnie chodzi o to, aby pismami swymi, przykladem... poruszyć, rozruszać, zachęcić, aby otworzyć drogi drugim...)”.

Сподіваймося ж, що книжка “Україна і Світ у XIII—XV століттях” стане одним з невеличких кроків суспільного усвідомлення нагальної потреби шанобливого ставлення до біографії власної Країни, ім'я якій Історія, дбайливого збереження цивілізаційних надбань минулих поколінь Людства і реального усвідомлення, що подальша його доля й прогрес ґрунтуватимуться не на військовій потузі та ідеологічній зверхності й протиборстві окремих народів, а на незнищених досягненнях загальнолюдського інтелекту. ■